

Sinkó Ervin

Egy regény regénye

(Moszkvai naplójegyzetek 1935 — 1937)

(12. folytatás)

M. délelőttijei tegnap óta szabadok. Az ok: a központi rákgyógyító intézetet, ahol délelőttönként dolgozott, két hónapra bezárták. „Remont” okából. A „remont” olyan fogalom, mely itt mindenki számára magától értetődő, mint valami megváltoztathatatlan, ősidők óta megszokott természeti törvény. Intézmények évről évre megismétlődő tatarozását értik alatta és kezdve a lifteken, az embernek léten-nyomon bezárt kapukon és lehúzott redőnyökön a felírason akad meg a szeme: remont miatt zárva, remont miatt „ne rabotaet”. Másutt is gondot kell fordítani a dolgok karbantartására, de még eddig sehol másutt se láttam, hogy emiatt két teljes hónapra megszüntették volna olyan életbevágóan fontos üzem működését, mint amilyen az, ahol például M. délelőttönként dolgozott.

Pénzügyeink: eltekintve a tekintélyes és nyomasztó adósságoktól — olyanoknak tartozunk, akiknek maguknak sincs — pillanatnyilag levegőhöz fogunk jutni, mert M. ma először kapott fizetést a „sarikopodszipnik” poliklinikájától. Ennek ellenére épp mert tudom, hogy a pillanat szokása, hogy röppen, fáradhatatlanul telefonálgattam és így sikerült két nap után legalább telefonon a Gihlnél Aniszimovval — ahogy Tucholsky mondaná — személyesen beszélnem. Mikor észrevettem, hogy nevémmel kapcsolatban a világon semmit se asszociál, mondtam: az „Optimisták”. Felelet: ő csak pár napja hogy átvette a hivatalt, még nem sikerült „beledolgoznia” magát az üzembe, Jonov pedig, elmenése előtt, őt csak futólag tájékoztatta a rengeteg folyóúgyról, úgy hogy azt se tudja, hol áll a feje. Megpróbáltam tájékoztatni legalábbis az én folyóúgyemről. Mennyi eredménnyel? Annyival, hogy azt mondta: köszöni az információmát és hogy hívjam fel majd újra. Ez megtörtént ma. Azt hiszem, hogy még mindig nem „dolgozta bele” magát az üzembe, mert megint, újra emlékeztetnem kellett, hogy ki vagyok s csak a végén tett úgy, nem éppen meggyőzően, mintha most már tudná, miről van szó.

— Ja igen, az „Optimisták”, lektornál van s a lektor holnaputánra ígérte a jelentését.

Telefonáljak neki megint, mondjuk, három vagy még jobb úgy négy-öt nap múlva.

Meg fogom tenni már három nap múlva, noha nem tudom elhárítani magamtól a gyanút, hogy ez az Aniszimov, akit még színről színre nem sikerült látnom s azt se tudom, fiatal-e, vagy szemilis öreg, egyszerűen hasalt, mikor a dátumot mondta. Mondta csak azért, hogy szépszerével legalább pillanatnyilag megszabaduljon tőlem, aki őt — valószínűleg a titkárnője referált neki — illetlen plebejus állhatatossággal

hajsoltam telefonon. Sajnos, nem a plebejusok kiváltsága, hogy lehetnek illedelmesen visszavonultak.

Ma estére karnevált hirdettek a Maxim Gorkijról elnevezett kultúrparkban s hozzá még igazi, álarcos karnevált. A moszkvai újságok napok óta írnak erről mint valami készülő nagy eseményről. Úgy tűnik nekem, hogy ez az álarcos karnevál is hozzátartozik ahhoz a szervezett, kissé túlságosan láthatóan szervezett vídamság-propagandához.

Aki, mint például én, nem vidám, bűnösnek kell hogy érezze magát ott, ahol mindenki, vagyis sajtó, mozi, színház arról beszél, hogy milyen vidám itt az élet. (A tegnapelőtti „Izvesztijában” — noha itt az ilyen nagy központi lapokban csak nagyon ritkán esik szó „apró magánügyekről”, — már megint apróbetűs kis hír: a milícia egy tagja tettenért egy nőt, aki újszülött magzatát a földbe ásta. A csecsemőt sikerült még élve kiásni. Kórházba vitték, az anya ellen megindult a „szigorú vizsgálat”).

A propos vidám élet. Tegnap olcsó helyen ebédeltünk s a pincér, aki a rossz ebédet elének rakta — sovány ember, erősen szürkülő fejjel — hallva, hogy magyarul beszélünk, felragyogó arccal elegyedek szóba velünk. Magyarul csak törve beszél s ezért pár magyar szó után oroszul mondja el, hogy 1915-ben került hadifogságba és — Szabadkán élt, valami Piuknál dolgozott. Piukról kiderült, hogy Piukovicsnak hívták, rég volt, elfelejtette a nevét, de amit nem felejtett el: sóhajtvá beszél róla, hogy milyen vidám volt az élet a hadifogságban annál a Piuknál. Azt mondja: „nagyyszerű ember volt a Piuk, száz lánc szőlője volt, húsz lánc, ahol cukorrépa termett és még gyára is volt. És jó ember volt. Minden nap kaptunk húst és olyan fehér kenyeret, amelyet azóta se láttam”. Arra is emlékezett, hogy szépek ott a lányok, de lelkes és meleg volt a hangja különösen akkor, mikor a mindennapi húsról és a fehér kenyérről idézte fel emlékeit. Egy ember, aki a hadifogságára mint az elmúlt boldogságra emlékszik vissza s ez az ember a szocialista Moszkvában munkás.

Talán épp ezért kell a „vidám élet” jeszava. Az újságok a kizárólag nevetőarcú munkások, munkásnők, parasztok és parasztasszonyok fényképeivel legalábbis is szugerialni akarják azt az elégedettséget, amelyet egyelőre még nem tudnak a valóságban nyújtani. Kurella a vídamságnak ezt a propagandáját az új humanizmus egyik megnyilvánulásának, a már véglegesen győztes forradalom konszolidált rend következményének s mindenképp óriási jelentőségének tartja. Mi el se tudjuk képzelni, hogy az első

ötéves terv és a kollektívizálás micsoda rettenetes nehéz éveket jelentett ennek a népnek az életében s most ennek a népnek valósággal újra meg kell tanulnia a gondtalan nevetést.

Ebben Kurellának igaza lehet, csak azt nem értem, miért kell ehhez az, hogy ennek a népnek hamis képe legyen arról, milyenek a munkás életkörülményei Nyugaton. Megtudtam, hogy azt a filmet, amijt francia intellektuális, kommunisták készítettek a francia munkanélküliek életéről a Szovjetunióknak szánt ajándékul, nem mutatták be a Szovjetunióban, mert úgy találták, hogy a filmen szereplő francia munkanélküliek túlságosan jól vannak öltözve. Hihetetlen, hogy itt általában még tanult embereknek sincs sejtelmük a nyugati élet valóságos embertelenségéről, de éppúgy a valóságos, ott már magától értetődő emberi jogról és számtalan értékes vívmányról se. (M.-hez egy ápolónő intézte a kérdést, hogy Franciaországban a gyáros megbotoztatja-e a munkását!)

A ma estére hirdetett karnevált — az elsőt, melyet itt az októberi forradalom óta rendeznek — sajnos alighanem el kell halasztani, mert egész nap zuhog az eső.

Kurella és felesége, akiknek el kellene juttatnuk az én „Szemben a bíróval” című önéletrajzomat Natalija Ivanovna fordításában Gorkijhoz, azt mondják, hogy az utóbbi években egyetlen írás se hatott rájuk annyira „igaznak” („erschüttrend echt”) mint ez. Igazságtalanság volna, ha nem így hatna, hiszen csakugyan szinte flagelláns kíméletlenséggel álllok ki benne a piacra. Ezzel az írással kapcsolatban Kurella egy érdekes gondolatot vetett fel: a világ különböző országaiban élő intellektuálisok úgy mint ahogy én tettem, meg kellene írniuk, hogy miként és miért lettek kommunisták, meg kellene írniuk az eszméhez és a mozgalomhoz való viszonyuk minden döntő mozzanatát és válságát, hogy aztán ezeket a szellemi autobiográfiákat egy kötetbe gyűjtve kinyomassák — a kor egyik legizgatottabb és maradandó értékű dokumentuma lehetne ilyen könyv.

Ma a „Pravdában” egy kedves kép: Romain Rolland Gorkij nyaralójában, a kertben, Gorkij mellett ül egy padon. Gorkij a vidámabb, valahogy fölényesen vidámnak hat Rolland mellett. Kurella aki tudja, hogy mennyire elakadtak itt az én dolgaim, megint rámtámad, hogy miért nem használok ki a páratlan alkalmat, hogy végre személyesen is megismerkedjem és beszéljek Rollanddal s az ő közvetítésével most Gorkijjal is, amikor ők egyetlen szavukkal az összes ostoba akadályokat elfűjnek az utamból.

Kurella tudja, hogy számomra életkérdés ezeknek az akadályoknak az eltűnése. De ha Rolland öreg és láthatóan betegen, élete utolsó éveiben erre a fáradságos nagy útra szánta magát, nem azért tette, hogy itt afféle európai emigránssal beszélgessem mint én, hanem hogy itteni emberekkel, az itteni léttel ismerkedjek meg. S ha Aniszimovot meg Jonovot tudom is üldözni, Rolland moszkvai tartózkodását nem akarom a magam céljaira kihasználni. Ez mind eszembe jut, de nem mondom, mert tudom, hogy az én passzivitásom igazi oka más. Ami miatt Kurella sürgeti, hogy tegyek valamit, épp amiatt vagyok ez esetben ennyire passzív: Rolland itt, ma, különösen mióta Sztálin fogadta, valósággal ünnepezt hatalom és bennem van valami leküzdhetetlen ellenállás, majdnem igazságtalan elhidegülés az olyan emberekkel szemben, akik nagyon „fönt” vannak. És van még egy, talán a

légdöntőbb ok: nap nap után olvasom Rolland itteni nyilatkozatait, azt, hogy ő abszolút lelkesedik s ha most életemben először beszélnek velem, meg kellene vallanom, hogy én is hiszek ugyan, de az én hitemben kevesebb az öröm mint az elszántság.

— Rolland tudja a címemet — válaszolom csak Kurellának, aki erre egy figyelmeztetéssel lep meg.

— Számolni kell azzal is, hogy lehetnek, akiknek nincs inyére, hogy találkozzék Rollanddal. Sok a féltékenység, az intriga politikai, de különösen irodalmi körökben.

Irodalmi körök? Párszor ebédeltünk az írók házában: eddig ez volt minden érintkezésem „irodalmi körökkel”. Ha csak a kiadók meg a szerkesztőségek kínzókamráit nem tekintem irodalmi körnek. Azok inkább a dantei pokolnak a körei.

Július 8.

Nem, ilyen irodalmi dzsungelnek itt a szocialista Moszkvában nem szabadna lennie. A „Za rubezsom” esetről van szó. A polredaktor, akiknek megtudtam a nevét, Goldenbergnek hívják — tegnap nem jött be a szerkesztőségbe, és — mondta a titkárnő — a regényszemelvény egyáltalán nem fog megjelenni az ő értesülése szerint. M., aki úgy élvezi a szabad délelőtti, hogy az ilyen utakra velem jön éppúgy mint Párizsban, nem tudott eltéríteni attól, hogy ne induljak neki ennek a Goldenbergnek a megkeresésére. Sikerült kiderítenem, hogy a „Pravda” szerkesztőségében található. Egyenest odamentem és most se tudnám megmondani, hogy néz ki az ember, annyira elfoglalt maga az ügy és annyira az volt az érzésem, hogy nem is élő emberrel, hanem fantómmal, valami számomra érthetetlen szerkezettel állok szemben. Azonnal azzal a kérdéssel álltam elébe, hogy mondja meg a szemembe, milyen politikai kifogásai vannak egy magyar proletárdiktatúráról szóló regény ellen, melyet Kun Béla politikai szempontból megfelelőnek talál. Akarom tudni, mondja meg, most mindjárt itt nekem, mért akadályozza meg, hogy ennek a regánynak egy szemelvénye a „Za rubezsom” című folyóiratban megjelenjen.

Mindenre el voltam készülve, csak épp arra a feleltre nem, amit kaptam. Ez a Goldenberg nevű szerkezet letagadta, hogy ő nem akarja megjelentetni az én regényemnek ezt a szemelvényét, félreértésről van szó, csak arról, hogy eddig nem volt hely, de természetesen ez a szemelvény persze hogy meg fog jelenni.

— A félreértés eloszlatására tessék ezt most mindjárt megtelefonálni az én jelenlétemben a „Za rubezsom” szerkesztősége titkárnőjének.

Közben kint megeredt az eső s cipeltem M.-t tovább magammal és pedig egyenesen vissza a „Za rubezsom”-hoz. Ott a titkárnő ezúttal szemhányással fogadott. Goldenberg nemcsak az én jelenlétemben telefonált neki, hanem azután is hogy elrohantam, de ezúttal azért, hogy összeszidja az indiszkrécioja miatt.

Ugyanaznap este.

Most itt a szobámban, ebben a csendben, egész dühöm és az energia, amivel rávettem magam épp a „Za rubezsom” szerkesztőségére, nekem is ostobának, méltatlannak és ha így kívülről nézem, végső fokon nevetségesnek is tűnik. A baj azonban az, hogy az ember csak akkor engedheti meg magának, hogy a dolgokat tartósan kívülről nézze, ha ő maga nincs bennük.

Több mint két hónapja vagyok itt és eddig abból amit írtam, még egyetlen betű se látott nyomdafestéket — annak ellenére, hogy kivételes ajánlásokkal és támogatással rendelkezem s annak ellenére, hogy ez alatt az egész idő alatt mást nem teszek mint ezt kérem, sürgetem és szorgalmazom és annak ellenére... Mindig új feltételekhez kötök az elintézését s amint ez új feltételeket is teljesítem, egyszerre megint azzal állnak elő, hogy még valami hiányzik, és hogy még valami kell, hogy előbb nyilatkozzék s ami ebben az egész bolond polkában, amit velem járatnak, a legesztelenebb: egyáltalán nem magának a kéziratnak a kvalitásairól vagy kvalitások hiányáról, egyáltalán nem a kéziratról magáról van szó, hanem egy személytelen automatikus mechanizmusnak a kézirathoz való viszonyáról. Egy mechanizmusról van szó, melyért személy szerint senki se felelős, melynek nem lehet a végére járni, mely néha úgy tesz mintha mégis, no most megindulna, de épp kezdés örülni neki s látod, hogy már újra, mozog ugyan, de visszafelé.

Borktól megtudtam, hogy a Vegar lektorának a neve: Günther. Bork azt ajánlotta, hívjam fel és sürgessem, hogy mielőbb elkészítse a jelentését. Meg is adta Günther telefonszámát. Mindjárt fel is hívtam — és ezúttal kivételesen mindjárt beszélhettem is vele.

Mondom neki, hogy én vagyok a kézirat írója és kérдем...

Nem is kellett végigmondanom. Megörült nekem. Állandóan olvassa, mondja, és úgy találja, hogy „sehr interessant!”.

Vége egy ember a kiadói üzembem, aki nemcsak dönt az „Optimisták” sorsáról, de el is olvassa, olvassa a kéziratot! Olvas, csakugyan olvassa! Egyszerűen angyal. A felét már el is olvasta és reméli, hogy e hó 17-ére már kész is lesz a referátumával.

Természetes, nem sikerülhet egyszerre minden. Aniszimovot már nem tudtam telefonon elérni. Kurella azonban beszélt vele tegnap s azt mondja, hogy helyes volt az impresszióm. Jonov egyáltalán nem informálta Aniszimovot s ez utóbbi csak úgy tett, mintha tudná, hogy miről van szó. Kurella igyekezett pótolni azt, amit Jonov elmulasztott. Ellenben igaz az, hogy a Gihl csakugyan szintén kiadta egyik lektorának a kéziratot. Ennek a másik, ennek a Gihl-beli angyalnak azonban egyelőre még nem tudtam meg a nevét.

Egészben, hogy megint egyszer összegezzek, amihez az ilyen esti órák — Wenn in unserer engen Zelle

Die Lampe freundlich wieder brennt — a „freundlich” ugyan túlzás, mert rossz a világítás és időnként vakarózni kell — az este mégis megteremtí a benső előfeltételeket s a mai nap után melancholikus higgadtsággal, különösen ha Goldenbergre gondolok, akit az utcán ha szembejönne velem, nem ismernék meg — csak egyet érzek: szégyelem magam. És most úgy tűnik nekem, hogy mindahhoz, amiért itt nap nap után ilyen görcsösen és szenvedéllyel verekszem, voltaképpen, legbelül semmi közöm. Legbelül csak ahhoz van közöm az egész irodalmi üzemből, amit úgy hívnak, hogy asztal, papír, tinta és toll (a töltőtollam kilopták a zsebemből már két hét előtt), szóval csak ahhoz van közöm, hogy írok és amit és ahogy írok s a sok futkosást meg veszekedést valahogy kívülről kényszerítik rám. Éppúgy kívülről mint annakidején Szabadkán a hatos hónapig gyalogezredben mi-

kor Rörich hadnagy úr parancsára a gyakorlati szuronyt szegezve kellett hurrát kiabálni és gyakorolni a rohamot és rohantam is eszeveszetten s épp ezért közben mindig attól félttem, hogy meg találom szürni az előttem haladó, szintén egyenruhába bújtatott és mint én vezényszóra szuronyt szegezve rohanó embert. Nem az a baj, hogy magamról ez az érzésem. A baj az, hogy ezek a Jonovok, Goldenbergok, Aniszimovok, Deutschok meg a különböző titkárnók — majdnem mindenki, nemcsak ők, hanem majdnem mindenki — még Ő is, igen, Ő is — úgy hat rám, mintha ő is és valamennyien egy ilyen személytelen és láthatatlan Rörich kommandójára csak úgy tennének, mintha ők tennék, amit tesznek és ők nem tennék amit nem tesznek. Felöltöztetnek bennünket illetőleg felöltöztettek bennünket ennek meg annak, mindenkit valaminek, holott igazában mind kivétel nélkül meztelenek vagyunk.

S hogy leírtam a szót: mind meztelenek vagyunk, eszembejutott a hatás, amit a weimari köztársaság idejében a porosz junkerek, azt hiszem a Stahlhelm emberei azzal értek el, hogy valamelyik újságjukban az akkori köztársasági elnöknek, Ebertnek a fényképét hozták — fürdőnadrágban. A fényképből látni lehetett, hogy mint annyi más millió és millió ember a weimari köztársaság elnöke is nyáron megfürdött a tengerben és fürdés után áll a strandon, látható pocakkal, hasán és mellén jócskán szőrösen és bütykös lábujjakkal. Magán a fényképen emberi szemmel nézve semmi kompromittáló és semmi nevetséges se volt s mégis ez a fénykép a porosz junkerek egyik legügyesebb politikai trükkjének bizonyult. A német polgárság szemében nem kompromittálta Ebertet, hogy Noskevel és Scheidemannel együtt résztvett német munkások tömeges legyilkolásában, de ez a fénykép — ez kompromittálta. Ezzel a fényképpel sikerült nevetségessé tenni Ebertet és ezen keresztül csapást mérni az egész weimari köztársaság „presztízisére”. Mért sikerült ez nekik ezzel a fényképpel? Azért, mert a történelmi romantika, a hősokeket ábrázoló kosztümös és rossz festmények, az embertelenül buta, reprezentatív és nagyhangúan pathetikus állami retorika, a hazug mitosz annyira befészkelte magát a német polgár fejébe és izlésébe, hogy a valóság emberinek a látványa — egy öregedő ember meztelen teste — ha az az öregedő ember magas állami tisztséget tölt be — rája már komikusan hat. Egy Ebert mint köztársasági elnök emiatt nevetségesen hatott, ez már egy hamis hős-kultuszon, uralkodóvá vált hazugságon épült dehumanizálódásnak a megnyilvánulása volt, a röhej, amit ez a fénykép kiváltott, azé az emberé volt, akit úgy neveltek, hogy megvesse önmagát. Miféle államfő az, aki olyan ember mint én vagy a szomszédom, akinek éppen olyan szőrös a hasa és éppúgy bütykösek az ujjai mint nekem?

S én azt hiszem, hogy a szocializmus akkor lesz valóság, de csak akkor, ha az lesz komikus aki megkísérelné, hogy az emberfelettinek a kosztümjében lépjen fel.

Csengetnek. Kurelláék jöttek: együtt megyünk a kultúrparkba megnézni a karnevált, melyet ma végre megtartanak.

Július 9.

Ahogy mi testvérek otthon a gyerekszobában angol-búr háborút, úgy játszottak tegnap este Moszkva lakosai karnevált a Gorkij Maimról elnevezett kutúrparkban.

Szolidabb és szelidebb karnevált a legjobban nevelt gyerekek se tudnának egymással játszani. Nagyméretű, gigantikus csak a gyerekszoba arányai és a gyerekjátékban résztvevők száma volt. A becslések 150 és 200 ezer között ingadoztak. Ezek a felnőttek csakugyan gyerekekre emlékeztettek abban is, hogy csakugyan elhittették magukkal, hogy az amit itt most játszanak, az igazi karnevál, csaknem szaturnália. Papírból készült pápaszem és ugyancsak papírból készült bobbysapka, amit a park bejáratánál nekünk is kezünkbe nyomtak: ez volt az álarc és az álruha, de ebből se volt annyi, hogy a többségnek, mely később érkezett, jutott volna. Így megajándékozva sétálgattunk és a színes lámpák világításában néztük, hogy milyen rengetegen vagyunk. Ez volt az igazi attrakció, az, hogy ilyen rengeteg az ember. Ez nagyobb attrakció volt, mint a csónakokról és a parkban rögtönzött színpadokról felhangzó nóták meg a műkedvelők csoportjai, akik népviseletben vagy anélkül jeltettek népi táncokat.

Volt azonban még egy érdekesség: a park fősétányán hosszú sor, kínosan dilettáns módon festett, életnagyságúnál többszörösen nagyobb fej: a nemzetközi forradalom vértanúinak a sora. Mindegyik alatt a név és hogy hol, mikor és kik ölték meg. A legutolsó tizenöt, húsz év munkásmozgalmá történelmének szempontjából is sok felejthetetlen név maradt ki a sorból, de mégis szép az ötlet maga, az, hogy épp itt és ebből az alkalomból emlékeztessenek azokra, akiket „a proletariátus az ő nagy szívébe zárt”.

Mintha azzal, hogy épp erre az alkalomra a fősétányra állították fel ezt a megrendítő arc képcsarnokot, hitvallást tennének és egyben figyelemzést: Moszkva soha, még a vidámság ilyen óráiban sem feledkezik meg, illetve ne feledkezzen meg ne csak arról, hogy győzelmét a maga s az egész nemzetközi munkásság véresen áldozatos küzdelmének köszönheti, de arról se, hogy ahol ezeknek a vértanúknak hosszú sora hullt el, ott még mindig, még ma is azoké a hatalom, akiknek a kezén ezeknek a vére szárad, ott még mindig vértanúk újabb és újabb sora jelöli meg a harc útjának minden szakaszát.

Igen, így akarnám ezt értelmezni, ha nem volna másrészt két tény, ami evvel az én interpretációmmal nem egyeztethető össze: az, hogy a szovjet sajtóból jóformán nem lehet megtudni, mi történik a világban a Szovjetunió kivül s magáról a Szovjetunióról legfőképpen a nap nap után Sztálinhoz intézett hálálkodó sürgönyök és egész terjedelmükben közzölt ujjongó feliratok végtelen hosszú sora beszél illetve harsonázik, a vidám életéről harsonázik, amelyért itt a karnevál idején is ezernyi és ezernyi nyomtatott kis cédulák és transzparensek a már szállóigévé vált mondattal adnak hálát: „Szpazsibo tovarisu Sztálinu...”

A vidám élet propagandájának ebből a perspektívájából nézve vajjon nem afféle ecclesia triumphans, nem afféle Aquinói Szent Tamás koncepciójának jegyében sorakoztatták-e itt fel a pokol hatalmának tanúit, a koncepció jegyében, hogy vessetek egy pillantást a pokol dühének áldozataira, hogy érezzétek, illetőleg hogy elhiggyétek, mily vidám a ti életek, vidámabb már nem is lehet?

Számomra nincs szomorúbb, elszomorítóbb, mint az a kedélyes sorszagú üresség, az intenzív életnek az a hiánya, melyet az ideáll magasztosított „vidám élet” jelent, még akkor is, ha csakugyan oly „gemütlich” volna mint

egy grinzingi kocsmá. S ha most még hozzá nem is igaz, ha most még hozzá épp azért kell úgy tenni, mintha igaz volna, hogy elködösítések a valóságot, azt, hogy mily kevésbé igaz!

Mikor a „Dorozsnoi tröszt”-nél jártam Silvio pénzéért, akkor láttam először munkásokat, akik újságpapírból téptek le egy darabot s beléjéteve valami dohányfélélet sodortak maguknak cigarettát, melynek füstje csípős és bűdös volt. Ullner, Silvio barátja magyarázta meg: ezt a dohányfélélet mahorkának hívják és ő, aki sokat utazott Oroszországban látta, hogy kivéve a nagyobb városokat, mindenütt ezt szívják. Kisebb helyeken nem is árulnak más füstölőnivalót. Azt hittem, hogy ez túlzás, de ma a karneválon lépten-nyomon az újságpapírba tekert mahorka szaga ütötte meg az orromat.

Annyi volt az ember, hogy nem egyéni elhatározás, hanem a sűrű emberáradat döntötte el, hogy milyen irányban halad, aki egyszer belekerült a tömeg sodrába. Így történt, hogy mindjárt a bejáratnál elszakítottak bennünket Kurelláéktól. Éjjélkor pedig, mikor az autóbusszra akartunk felszállni, én már fenn voltam, mikor észrevettem, hogy egy emberhullám eltépte mellőlem M.-t. Sikerült megállítanom az autóbust és keresztülvergődnöm az embereken, akik nem egymás mellett, hanem egymáson álltak, de M.-t már nem tudtam megtalálni. Metrón mentem a Dzszerdzsinszki-térig és onnan gyalogosan haza. Minthogy átkozottul rosszul tájékozódom, sok össze-visszabolyongás után hajnali két órára járt már, mikor végre hazaértem. M.-t azonban még ekkor sem találtam otthon. Csak jóval később ért haza. Azt hiszem, sose fogom elfelejteni, hogy milyen állapotban. Pillanatokig csak áll, néz, a szemében rémület s aztán megszólal, de sírva:

— Nem tudtam, hogy ez lehetséges. Nem hittem volna, hogy lehetséges.

S aztán megtudtam tőle: két könyökükkel, öklöződve, a gyöngébbeket nemcsak félre, hanem fellökve és tiporva rajtuk és egymáson törték rá az emberek az autóbuszokra. Ököltre mentek egymással. M. többször is már eljutott, illetve elsodorták az autóbusz lépcsőjéig, de aztán megint lelőkték, félrerúgták. Némelyek, mintha ez is hozzátartozna a karneválhoz, valóságos sportszerűen fitogtatták erejüket, némelyek meg sikoltoztak és ordítottak, mintha vad pánikban égő házból menekülnének, holott csak arról volt szó, ki érjen előbb haza.

Civilizálatlanok, brutálisak, még közel vannak az ősemlékhez. Rossz, hogy így van, de nem ez a legrosszabb. A legrosszabb az, hogy nap nap után újságok, filmek, írók és szónokjaik azt bizonygatják, hogy ők nemcsak kultúráltak, hanem — új emberek, ők „az új ember”. Az nem ejtene kétségbe, hogy látom, mi minden nincs még meg itten, hanem az csakugyan kétségbe tud ejteni, hogy a vezér minden kultusza mellett teljesen hiányzik — legalábbis én nem tudtam eddig felfedezni — minden nevelő, a szellemiekben szocialista szándékú vezetés, az őszinte önismeretre való minden törekvés. Szabó Ervin, aki az évek múlásával egyre nagyobb és nagyobb a szememben, élete végén arról írt, hogy a gazdasági és politikai feltételek megteremtése nem lesz elég a szocializmus világának diadalához. A gazdasági és politikai feltételekért vívott harccal egyenrangú feladatnak tekintette a szellemi s erkölcsi átalakulásért folytatandó küzdelmet és munkát.

Kurella fáradhatatlan. Kinyomozta, hogy Gihl-Jonov-Aniszimov lektorát Zaprovszkajá-

